

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ: НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Олена Штефан

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу захисту прав інтелектуальної власності
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0002-6334-0040*

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз норм законів України «Про авторське право і суміжні права» 1993 та 2022 років у частині способів цивільно-правового захисту авторського права та суміжних прав. Вказано на новели як позитивного характеру, які підвищують ефективність цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав, так і ті, що залишаються дискусійними та потребують подальшого дослідження, узгодження з нормами процесуального законодавства. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення способів захисту авторського і суміжних прав.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, цивільно-правові способи захисту, імплементація, євроінтеграція, докази, право на захист

Постановка проблеми. Законодавство України встановлює цивільно-правові способи захисту суб'єктивних авторських прав та суміжних прав з метою запобігання їх порушенню, а також відновлення у разі порушення чи оспорювання. Вказані способи забезпечують реалізацію права на захист, гарантують дотримання суб'єктивного права.

Способи захисту цивільних прав зазвичай прийнято ділити на два види: які мають універсальний характер (ст. 16 ЦК України) та спеціальний характер (ст. 276, 277, 278, 280, 432 ЦК України, ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» тощо).

З 1 січня 2023 року набрала чинності нова редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX (далі — Закон). Внесення змін до цього Закону було обумовлене необхідністю імплементації в національне законодавство положень законодавства ЄС у контексті євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, та виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію).

Суттєвих змін зазнали норми, присвячені формам, порядку та способам захисту авторського права і суміжних прав, у тому числі з використанням мережі Інтернет. У Законі також передбачено посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Це наукове дослідження присвячене новелам законодавства щодо захисту авторського права і суміжних прав. В Україні подібні дослідження ще не проводилися.

Зосередження уваги на нових елементах механізму захисту суб'єктивного авторського права і суміжних прав пояснюється зміною акцентів у правовому регулюванні — посиленням «людиноцентристського» підходу у відносинах людина — суспільство, що повною мірою відповідає положенням ст. 3 Конституції України.

Літературний огляд. Окремим аспектам цивільно-правових способів захисту авторського права і суміжних прав у різний час присвячували свої дослідження такі науковці: І. В. Зайцева-Калаур [1, 76–80], В. В. Ільков [2, 83–88], Г. О. Ульянова [3, 136–138], О. О. Хавронюк [4, 204–207], А. С. Штефан [5, 41–51] та інші. Водночас попередні дослідження своїм законодавчим підґрунтям мали іншу редакцію закону, яка суттєво відрізняється від нині діючої. Натомість проблеми та спірні питання, що виникли в теорії авторського права та процесуального права у зв'язку з набуттям чинності новою редакцією Закону, потребують свого дослідження.

Мета дослідження полягає у здійсненні порівняльно-правового аналізу попередньої та нині діючої редакцій Закону щодо цивільно-правових способів захисту авторського права і суміжних прав і на цій основі у виявлення того, які існуючі проблеми знайшли своє вирішення та наскільки запропоновані новели узгоджуються з іншими положеннями законодавства і відповідають загальному євроінтеграційному вектору розвитку законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Цивільно-правовому захисту авторського права і суміжних прав присвячена стаття 55 Закону. Першою чергою, у Законі по-іншому визначений предмет захисту. Так, відповідно до частини 1 статті 55 Закону цивільно-правовий захист можуть отримати не лише авторські та/або суміжні права, а й права особливого роду (*sui generis*).

Розповсюдження правової охорони авторського права на права особливого роду (*sui generis*) стало результатом імплементації Директиви 96/9/ЄС від 11 березня 1996 року «Про правову охорону баз даних» (далі — Директива), якою виробнику неоригінальної бази даних надається правова охорона та захист *sui generis* [6]. Правам особливого роду присвячена глава III Директиви. Так, «розробник бази даних, який продемонструє, що було зроблено якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту бази, наділяється правом запобігати витягненню та/чи повторному використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини у якісному чи кількісному вимірі» (ч. 1 ст. 7 Директиви). Особливе право відповідно до ст. 10 Директиви виникає з дня завершення створення бази даних та закінчується через 15 років з першого січня року, який настає після дня завершення. Право *sui generis* застосовується незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних захисту авторським правом чи іншими правами.

Саме тому суб'єктом захисту права особливого роду (*sui generis*) у пункті 5 частини 1 статті 55 Закону визначена особа, якій це право належить. При цьому Закон, визначаючи суб'єктів, які можуть звернутися за захистом свого авторського права або суміжних прав, крім суб'єктів авторського права та/або суміжних прав, окремо називає суб'єктів, яким належить право особливого роду *sui generis*.

У новій редакції Закону законодавець підкреслює різницю між первинними та вторинними суб'єктами авторського права та/або суміжних прав, які набули майнових прав на відповідні об'єкти на підставі правочину (ліцензії) або закону, обравши критерієм їх поділу межі здійснення права на захист цими суб'єктами. Так, якщо у пункті 1 частини 1 статті 55 Закону суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть звернутися до суду або іншого компетентного органу за захистом належних їм прав, то відповідно до пункту 2 частини 1 статті 55 Закону «особи, яким надано виключне право на використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав та/або які мають право на отримання частки винагороди за використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, можуть звернутися за захистом своїх прав та/або охоронюваних законом інтересів лише у межах договору із суб'єктом авторського

права або суб'єктом суміжних прав від протиправних посягань будь-якої третьої особи на права такого ліцензіата або права отримувача частки зазначеної винагороди».

Слід звернути увагу на те, що законодавець наведеним пунктом Закону вніс термінологічну неузгодженість: у частини 2 статті 5, частини 2 статті 12 Закону закріплено, що майнові права на твір можуть бути передані на підставі «правочину» або закону, водночас у пункті 2 частини 1 статті 55 Закону мова вже йде про «договір». Окрім цього, слід урахувувати, що у частині 2 статті 48 Закону наводиться перелік правочинів щодо розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав і «договір», у редакції вказаної статті, лише один із правочинів, що може бути підставою здійснення розпорядження майновими правами на зазначені об'єкти. Натомість кожний договір є правочином, однак не кожний правочин є договором. Правочин — це дія особи (ч. 1 ст. 202 ЦК України), а договір — домовленість сторін (ч. 1 ст. 626 ЦК України). Саме слово правочин пов'язане з «правом чинити», тобто реалізовувати свої права у своїх діях. Договір засновується на узгодженості між сторонами. У Законі ж термін «правочин» ототожнюється з «договором». Саме тому бажано уніфікувати термінологію, що використовується у Законі.

Такий поділ суб'єктів залежно від меж здійснення ними права на захист видається зайвим, оскільки вторинні суб'єкти авторського права та/або суміжних прав: по-перше, підпадають під дію пункту 1 частини 1 статті 55 Закону, оскільки належать до таких суб'єктів; по-друге, вони можуть діяти виключно в межах, визначених у договорі (ліцензії), зміст якого в кожному конкретному випадку буде різний, як і способи використання того чи іншого об'єкта авторського права та/або суміжних прав.

Законодавець, визначаючи суб'єктів, які можуть звернутися за цивільно-правовим захистом, також розмежує «звичайні» ОКУ та акредитовані ОКУ. Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 55 Закону право на захист можуть здійснювати організації колективного управління «відповідно до доручення правовласників-контрагентів з добровільного колективного управління з урахуванням сфери їх діяльності, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління, а в пункті 4 частини 1 статті 55 Закону таке право визначено за акредитованими організаціями колективного управління «з урахуванням сфери їх акредитації, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління».

З огляду на призначення статті 55 Закону таке розмежування ОКУ видається зайвим у контексті права на захист та його реалізації.

Зазнали суттєвих змін і способи захисту авторського права та/або суміжних прав при зверненні суб'єктів цих прав за їх захистом до суду (ч. 2 ст. 55 Закону), в аспекті їх конкретизації, а також способи захисту, які може застосувати суд за результатами розгляду конкретної справи (ч. 3–5 ст. 55 Закону).

Так, особи визначені у частині 1 статті 55 Закону «мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами». Слід зазначити, що наведене формулювання вступає у протиріччя з процесуальним законодавством, оскільки суб'єкти звернення (зазвичай — позивачі) звертаються до суду, однак вимогу вони адресують особі, яку вони вважають порушником їхніх прав та інтересів, а перед судом вони висловлюють своє клопотання застосувати обраний ними спосіб захисту їхніх прав, тобто здійснити «примусовий» захист їхніх прав та інтересів.

Згідно з частини 2 статті 55 Закону особи, які вважають, що їхні особисте немайнове та/або майнове авторське право та/або суміжні права порушені, можуть вимагати відповідного способу захисту.

Привертає увагу те, що нова редакція Закону містить перелік саме способів захисту, у той час як у попередній редакції Закону наводився перелік можливих видів позову: про відшкодування моральної (немайнової) шкоди (п. в ч. 2 ст. 52 попередньої редакції Закону), про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упу-

щину вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій (п. г ч. 2 ст. 52 попередньої редакції Закону) тощо.

Аналіз переліку способів захисту авторського права та/або суміжних прав, що міститься у частині 2 статті 55 Закону, дає змогу зробити висновок, що законодавець, на відміну від попередньої редакції, розмежував такі способи захисту як визнання своїх прав (п. 1), відновлення становища (п. 2), заборону дій, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення (п. 3).

Слід зазначити, що в новій редакції Закону такий спосіб захисту як відновлення становища, яке існувало до порушення, повністю узгоджується з пунктом 4 частини 2 статті 16 ЦК України, чого не було у попередній редакції Закону, яким передбачалося «поновлення прав» (п. а ч. 1 ст. 52 попередньої редакції Закону).

Закріплення як самостійних способів захисту відшкодування моральної шкоди (п. 5 ч. 2 ст. 55 Закону) та відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права або суміжних прав, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права або суміжних прав, або стягнення компенсації (п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону) також у повній мірі узгоджується з положеннями частини 2 статті 16 ЦК України.

Деяких змін зазнав такий спосіб захисту як припинення підготовчих дій до порушення авторського права та/або суміжних прав, у тому числі шляхом припинення митних процедур, якщо є підстави вважати, що на митну територію України чи з митної території України можуть бути пропущені піратські примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технологічного засобу захисту об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав тощо (п. д ч. 2 ст. 55 Закону). У цьому способі захисту законодавець змінив термін «піратські примірники» (п. д ч. 1 ст. 52 попередньої редакції Закону) на термін «піратський примірник». Проте якщо порівняти визначення контрафактного примірника, що містився у ст. 1 Закону попередньої редакції з визначенням піратського примірника (ст. 1 Закону), можна дійти висновку, що зміст порушення авторського права та/або суміжних прав залишився незмінним — відтворення та/або розповсюдження примірника твору, фонограми, відеограми з порушенням авторського права та/або суміжних прав — змінилася лише назва. Така ситуація свідчить, що для законодавця терміни «піратський примірник» та «контрафактний примірник» є синонімами. Якщо говорити про появу цих термінів, слід зазначити, що вони з'явилися внаслідок перекладу деяких міжнародно-правових актів, коли «контрафактний примірник» перекладався як «піратський примірник». Проте ототожнювати ці терміни не можна, оскільки під контрафактними товарами розуміються:

«а) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні, на яких без дозволу міститься позначення, тотожне із охоронюваною в Україні торговельною маркою стосовно одного й того самого виду товарів, або яке є схожим настільки, що його можна сплутати з такою торговельною маркою;

б) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні й містять назву чи термін або описуються за допомогою назви чи терміна, які захищені таким географічним зазначенням;

в) будь-яка упаковка, етикетка, наліпка, брошура, інструкція з експлуатації, гарантія чи інший документ такого типу, навіть якщо вони представлені окремо, які є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку або географічне зазначення, які містять позначення, назву або термін, тотожні із охоронюваною в Україні торговельною маркою чи географічним зазначенням, або які є схожими настільки, що їх можна сплутати з такою торговельною маркою чи географічним зазначенням, та які можуть використо-

уватися стосовно одного й того самого виду товарів, щодо якого охороняється торговельна марка в Україні чи географічне зазначення» (п. 17 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України).

Водночас піратські товари мають безпосереднє відношення до порушень авторського права та/або суміжних прав. Митний кодекс України у пункті 38-1 частини 1 статті 4 визначає піратські товари як «товари, що є предметами порушення авторського права та/або суміжних прав або права інтелектуальної власності на зареєстрований промисловий зразок в Україні та які являють собою або містять копії, зроблені без згоди правовласника авторського права і суміжних прав або права інтелектуальної власності на промисловий зразок чи особи, уповноваженої таким правовласником у країні виробництва».

Таким чином, заміна у п. д ч. 2 статті 55 Закону терміна «контрафактні твори» на «піратські твори» узгоджується з іншими положеннями законодавства та усуває колізію, яка була створена попередньою редакцією Закону.

Був також уточнений такий спосіб захисту як опублікування в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень — така публікація повинна здійснюватися за рахунок порушника (п. 8 ч. 2 ст. 55 Закону). Таке уточнення є відповіддю на усталену судову практику і в повній мірі узгоджується з нею.

До переліку способів захисту авторського права та/або суміжних прав був віднесений і такий спосіб як «стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права» (п. 4 ч. 2 ст. 55 Закону). Цей спосіб захисту авторського права та/або суміжних прав, як і попередній, узгоджується зі сталою судовою практикою.

Незважаючи на низку новел, які безумовно слід оцінити як корисні та доцільні, що враховують специфіку авторського права та/або суміжних прав, усувають колізії норм законодавства, що існували у старій редакції Закону, залишаються питання, які не знайшли позитивного вирішення у новій редакції Закону. Мова, зокрема, йде про те, що у новій редакції не знайшлося місця таким специфічним способам захисту авторського права та/або суміжних прав, які були передбачені пунктами е, ж ч. 1 статті 52 попередньої редакції Закону. Оцінюючи такий стан речей щодо інспектування та отримання відповідної інформації за його результатами щодо можливого порушення авторського права та/або суміжних прав, у першу чергу слід звернутися до змісту статті 234 Угоди про асоціацію. У зазначеній нормі Угоди про асоціацію йдеться про таку процесуальну процедуру як забезпечення доказів. Процесуальне законодавство містить відповідні положення — параграф 8 глави 5 ЦПК України, параграф 8 глави 5 ГПК України, у цьому контексті національне законодавство повністю узгоджене з положеннями Угоди про асоціацію.

Проте щоб знати або мати обґрунтоване припущення, що відбувається порушення чи є загроза порушення прав інтелектуальної власності, необхідно здійснити певні заходи. Ще у 2002 році постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 року № 674 було затверджене Положення «Про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства економіки». [7] Саме інспектування на предмет можливого порушення прав інтелектуальної власності відповідно до зазначеного положення є основною функцією державного інспектора.

Не врахований у Законі такий спосіб захисту прав як інспектування діяльності можливого порушника авторського права та/або суміжних прав може безпосередньо вплинути як на своєчасне виявлення порушення та його запобігання, так і на ефективність судового захисту.

Хоча наразі ситуація з державними інспекторами з питань інтелектуальної власності така ж, як і зі спеціалізованим судом з питань інтелектуальної власності — згідно із законодавством вони є, а по факту — відсутні.

Можливо, в результаті завершення реформи з управління у сфері інтелектуальної власності реально з'являться інспектори і потреба у поверненні в Закон відповідного способу захисту набуде своєї актуальності.

Виключення з переліку способів захисту вимоги про інформацію щодо третіх осіб, задіяних у порушенні авторського права та/або суміжних прав, є доволі передчасним та не виправданим. Ця інформація може дати змогу встановити повний ланцюжок порушників прав, а також виявити та запобігти порушенню прав інших суб'єктів авторського права та/або суміжних прав.

Слід зазначити, що у статті 235 Угоди про асоціацію приділяється увага отриманню такої інформації, її змісту та особам-порушникам прав.

Також згідно зі статті 47 Угоди ТРІПС на порушника авторського права та/або суміжних прав може покладатися обов'язок надати правовласнику інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні товарів та послуг, що порушують його права, а також про їхні канали розповсюдження.

Відповідно до взятих Україною міжнародних зобов'язань щодо імплементації в національне законодавство положень Угоди про асоціацію та положень Угоди ТРІПС норма щодо інформації про третіх осіб, задіяних у порушенні авторського права та/або суміжних прав, повинна міститися в Законі.

Водночас привертають увагу деякі положення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» № 6464 від 24 грудня 2021 року, у якому пропонується процесуальне законодавство доповнити статті 81-1 ГПК України, статті 84-1 ЦПК України, що присвячені праву на отримання інформації у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Запропоновані зміни у процесуальне законодавство є спробою імплементувати положення Угоди про асоціацію (ст. 235) в національне законодавство, проте розміщення цієї норми саме у процесуальному законодавстві викликає суттєві заперечення.

У статті 81-1 ГПК України і статті 84-1 ЦПК України передбачається встановити виняток із загальних правил подання та витребування доказів, закріплених у статтях 80–81 ГПК України і статтях 83–84 ЦПК України. Оскільки формулювання зазначених статей ГПК України і ЦПК України, а також пропозиції щодо доповнення їх відповідними статтями 81-1 і 84-1 є уніфікованими, будуть проаналізовані лише пропозиції щодо доповнення ЦПК України ст. 84-1. Однак висловлені міркування та висновки рівною мірою стосуються й пропозицій доповнити ГПК України статті 81-1.

Відповідно до частини 2 статті 83 ЦПК України подання доказів здійснюється разом із поданням позовної заяви. Згідно з частиною 1 статті 84 ЦПК України учасник справи, у разі неможливості самостійно надати докази, має право подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання повинно бути подане в строк, зазначений у частинах 2 та 3 статті 83 цього кодексу. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї. Таким чином, у статті 84 ЦПК України встановлені загальні процесуальні правила витребування доказів, які застосовуються в усіх категоріях цивільних справ, що розглядають суди.

Пропонуючи доповнити ЦПК України статті 84-1, автори законопроекту вважають за потрібне встановити виняток із загальних процесуальних правил витребування доказів. Однак специфіка справ про порушення прав інтелектуальної власності жодним чином не обумовлює необхідності в такому кроці.

Встановлення винятків із загальних правил є доцільним лише за наявності вагомих чинників. Слід також звернути увагу на те, що в європейських країнах цивільне судочинство у справах про порушення прав інтелектуальної власності, зокрема й така

процесуальна дія як витребування доказів, здійснюється за загальними правилами, встановленими в процесуальних кодексах відповідних країн. Зважаючи на викладене, закріплені в ЦПК України загальні процесуальні правила доказування цілком придатні для збирання, зокрема витребування, доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності, а доцільність у запровадженні спеціальних правил витребування доказів саме для цієї категорії справ відсутня.

У запропонованій редакції статті 84-1 ЦПК України вказується, що суд може постановити ухвалу про витребування певної інформації під час розгляду справи про порушення прав інтелектуальної власності. Термін «під час розгляду справи» вказує на такий етап судового розгляду як «розгляд справи по суті». Разом з тим, статті 84 і 83 ЦПК України встановлюють процесуальний строк для подання позивачем клопотання про витребування доказів — таке клопотання позивач повинен подати одночасно з позовною заявою. Позивач має право подати таке клопотання й пізніше за наявності причин, які суд визнає поважними. Специфіка ж справ про порушення прав інтелектуальної власності жодним чином не передбачає необхідності встановлення для позивача пільгового права на витребування доказів саме під час розгляду справи по суті, а позивач може реалізувати свої процесуальні права на витребування необхідних доказів відповідно до загальних правил витребування доказів (ст. 84 ЦПК України).

Слід також зважати на те, що відповідно до частини 2 статті 116 ЦПК України витребування доказів є одним зі способів забезпечення доказів, що може бути здійснено як до, так і після подання позовної заяви. Отже, чинний ЦПК України надає позивачам у всіх категоріях справ значно ширші права щодо витребування доказів, ніж це передбачається в запропонованій у законопроекті статті 84-1 ЦПК України.

У запропонованій редакції статті 84-1 ЦПК України вживається термін «витребування інформації». Разом з тим, ustalеним у процесуальній науці та актах процесуального законодавства України (наприклад у ст. 13, 81, 84, 116, 133 та інших ЦПК України) є термін «витребування доказів».

Згідно з частини 1 статті 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. У теорії процесуального права судовий доказ є категорією, яка поєднує фактичні дані (інформацію про юридичні факти та обставини) та їхні процесуальні джерела (засоби доказування). Отже, у судовому процесі інформація, яка має значення для вирішення справи, розглядається через призму категорії доказу, яка передбачає, що така інформація повинна мати об'єктивний вираз. З огляду на це, здійснюючи судочинство, суд може витребувати докази, а не інформацію.

Зазначене свідчить про те, що не доцільно запроваджувати новий для процесуальної науки і процесуального законодавства термін «витребування інформації».

Як вбачається зі змісту запропонованої редакції статті 84-1 ЦПК України, вона стосується витребування лише «інформації щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що такі товари або послуги порушують права інтелектуальної власності».

Інформація щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг відображається в облікових та інших первинних документах суб'єктів господарювання. Отже, витребування доказів щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг полягає у витребуванні даних бухгалтерського обліку (регістрів, оборотно-сальдових відомостей тощо) та/або первинних документів, що підтверджують таку інформацію. Якщо ж реалізація відповідних товарів і послуг здійснювалася особами, які не є суб'єктами господарювання, чи здійснювалася суб'єктами

господарювання без відображення відповідних господарських операцій в їх бухгалтерську обліку, доказування таких обставин здійснюватиметься за допомогою показів свідків і непрямих доказів.

Частина 2 статті 84 ЦПК України встановлює вимоги до змісту клопотання про витребування доказів, що повною мірою може застосовуватися і до витребування доказів у справах у спорах щодо прав інтелектуальної власності.

Отже, для витребування доказів щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг, що порушують право інтелектуальної власності, не потрібно встановлювати в процесуальних кодексах спеціальні норми, а достатньо лише, щоб позивач правильно склав і в установлені процесуальним законодавством строки подав до суду клопотання про витребування чи про забезпечення відповідних доказів.

У законопроекті відповідна категорія цивільних і господарських справ іменується «справи про порушення прав інтелектуальної власності». Ні чинний ГПК України, ні ЦПК України не закріплюють саме такого найменування категорії справ.

Натомість у статті 20 ГПК України подібна категорія справ іменується «справи щодо прав інтелектуальної власності» та наводиться конкретний перелік таких справ, які повинен розглядати Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Таким чином, статті 20 ГПК України визначила предмет юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності та конкретизувала категорії справ, розгляд яких буде підвідомчий вищому спеціалізованому суду.

Водночас у Загальному класифікаторі спеціалізації суддів та категорій справ, затвердженому наказом Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2018 року № 622, також вказуються категорії справ щодо інтелектуальної власності, які розглядаються за правилами господарського судочинства та цивільного судочинства.

Якщо порівняти ці два переліки, то можна дійти висновку, що орієнтація на конкретні об'єкти права інтелектуальної власності та порушення прав на них, що використовуються у класифікаторі, відносно господарського судочинства дали змогу більш системно, проте не повно (не враховані деякі категорії справ щодо окремих об'єктів) у загальному вигляді викласти перелік справ, що відповідає особливостям сфери інтелектуальної власності. Натомість перелік категорій справ, наведений у статті 20 ГПК України, орієнтований як на об'єкти права інтелектуальної власності, так і на окремі вибіркові спори, які можуть бути з ними пов'язані (часткова конкретизація). Отож наведений перелік категорій справ не характеризується повнотою та системністю. Водночас існування двох, хоча й подібних, проте різних переліків категорій справ у сфері інтелектуальної власності, що будуть розглядатися за правилами господарського судочинства, є недоцільним, не відповідає вимогам юридичної техніки та може породжувати конкуренцію між відповідними правовими положеннями.

Зважаючи на викладене, відповідну категорію справ краще іменувати не «справи про порушення прав інтелектуальної власності», а «справи щодо прав інтелектуальної власності» чи «справи у спорах щодо прав інтелектуальної власності», а вказані переліки справ уніфікувати.

До законопроекту також пропонується внести уніфіковані зміни — до частини 4 статті 143 ГПК України та частини 4 статті 156 ЦПК України. З їх формулювання вбачається, що такі зміни спрямовані на надання відповідачу права за своєю ініціативою забезпечити позов шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму не лише у справах про стягнення грошової суми (як це передбачено в згаданих процесуальних кодексах нині), а й у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Внесення таких змін не вбачається за доцільне, оскільки позовні вимоги у справах щодо прав інтелектуальної власності можуть бути не лише майнового характеру, включаючи і стягнення коштів, а й немайнового характеру (наприклад про зупинен-

ня пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності — пункт 2 частини 2 статті 432 ЦК України). Вжиття ж такого заходу забезпечення позовних вимог немайнового характеру у справах про порушення прав інтелектуальної власності як внесення відповідачем за власною ініціативою на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму є неможливим, оскільки відповідні позовні вимоги не мають грошового вираження.

Позови про відшкодування збитків, заподіяних унаслідок неправомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності, сплати разового грошового стягнення чи стягнення будь-яких інших коштів унаслідок порушення прав інтелектуальної власності за своєю правовою природою є позовами про стягнення грошової суми. А тому для застосування щодо таких позовів ч. 4 ст. 156 ЦПК України не потрібно вносити до неї запропоновані в законопроекті зміни.

Аналогічні міркування слід висловити й щодо внесення змін до частини 4 статті 143 ГПК України.

За своєю суттю ці заходи не належать до способів захисту прав суб'єктів авторського права та/або суміжних прав, їх можна назвати спеціальними діями з попередження, виявлення та протидії порушенням у сфері авторського права і суміжних прав, проте вони повинні бути закріплені у Законі України «Про авторське право і суміжні права» і в жодному різі не у процесуальному законодавстві.

Висновки. Внесені зміни щодо цивільно-правових способів захисту авторського права і суміжних прав (ч. 2 ст. 55 Закону) можна оцінити як з позитивного, так і з негативного боку. Із позитивного — законодавець узгодив спеціальні способи захисту з положеннями статті 16 ЦК України, завдяки цьому були вирішені законодавчі колізії; була усунута термінологічна неузгодженість шляхом заміни терміна «контрафактні примірники» (п. д ч. 1 ст. 52 попередньої редакції Закону) на термін «піратські примірники» (п. д ч. 2 ст. 55 Закону); сприйнявши судову практику, законодавець визначив, що при застосуванні такого способу захисту як опублікування в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та/або суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень така публікація повинна здійснюватися за рахунок порушника (п. 8 ч. 2 ст. 55 Закону); визначив такий спосіб захисту авторського права та/або суміжних прав як «стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права» (п. 4 ч. 2 ст. 55 Закону).

Водночас були виключені специфічні заходи щодо виявлення порушень авторського права та/або суміжних прав та їх запобігання. Це стосується інспектування та отримання інформації про порушення і третіх осіб, задіяних у порушенні авторського права і суміжних прав. Ці способи захисту були перенесені у проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» № 6464 від 24 грудня 2021 року, який передбачає внесення відповідних доповнень у ЦПК України та ГПК України. Така пропозиція не узгоджується зі структурою і змістом процесуального законодавства, порушує систему законодавства, тому ці положення повинні міститися у Законі.

Перелік використаних джерел / List of references

1. *Зайцева-Калаур І. В. Цивільно-правові способи захисту авторських прав організації ЗМІ та суб'єктів їх діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 4. С. 76–80.*
Zaitseva-Kalaur I. V. Tsyvilno-pravovi sposoby zakhystu avtorskykh prav orhanizatsii ZMI ta sub'ektiv yikh diialnosti. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 2015. № 4. S. 76–80.

-
2. *Льков В. В. Особливості правового регулювання захисту авторських прав в Україні. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. Одеса : Юрид. л-ра. 2008. Вип. 41. С. 83–88.*
Ilkov V. V. Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання zakhystu avtorskykh prav v Ukraini. Aktualni problemy derzhavy i prava: zb. nauk. prats. Odes. nats. yuryd. akad. Odesa : Yuryd. l-ra., 2008. Vyp. 41. S. 83–88.
 3. *Ульянова Г. О. Способи цивільно-правового захисту авторських прав при їх порушенні внаслідок плагіату. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 136–138.*
Ulianova H.O. Sposoby tsyvilno-pravovoho zakhystu avtorskykh prav pry yikh porushenni vnaslidok plahiatu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2012. Vyp. 19. T. 2. S. 136–138.
 4. *Хавронюк О. О. Цивільно-правовий механізм захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 35. Т. 1. С. 204–207.*
Khavroniuk O. O. Tsyvilno-pravovyi mekhanizm zakhystu prav ta interesiv, pov'язanykh iz vykorystanniam baz danykh. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2015. Vyp. 35. T. 1. S. 204–207.
 5. *Штефан А. С. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. № 2. С. 41–51.*
Shtefan A. S. Tsyvilno-pravovi sposoby zakhystu avtorskoho prava i sumizhnykh prav. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. 2009. № 2. S. 41–51.
 6. *Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 року.*
Dyrektyva 96/9/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady «Pro pravovyi zakhyst baz danykh» vid 11 bereznia 1996 roku.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text (дата звернення: 03.02.2023).
 7. *Положення «Про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства економіки», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674.*
Polozhennia «Pro derzhavnoho inspektora z pytan intelektualnoi vlasnosti Ministerstva ekonomiky», zatv. postanovoiu KM Ukrainy vid 17 travnia 2002 r. № 674.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/5390356> (дата звернення: 03.02.2023).

Olena Shtefan

Doctor of Legal Sciences/Dr. Habil. (Law), Professor, senior researcher of the Department of Intellectual Property Rights Protection of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Civil law methods of protection of copyright and related rights: legislative innovations

The legislation of Ukraine establishes civil law methods of protection of subjective copyrights for the purpose of preventing their violation, as well as restoration in case of violation or dispute. The specified methods ensure the realization of the right to protection, guarantee compliance with the subjective right.

The article carries out a comparative legal analysis of the previous and currently valid versions of the Law on civil law methods of protection of copyright and related rights, and on this basis it is revealed which existing problems have been solved and to what extent the proposed amendments are consistent with other provisions of the law and correspond

to the general European integration vector development of Ukrainian legislation.

Changes made to the civil law methods of protection of copyright and related rights can be evaluated from both a positive and a negative standpoint. On the positive side: special methods of protection were agreed with the provisions of the Central Committee of Ukraine, which made it possible to overcome legislative conflicts; terminological inconsistency was also eliminated, thanks to the replacement of the term «counterfeit copies» with the term «pirated copies»; adopting judicial practice, the legislator determined that when applying such a method of protection as publication in mass media of data on committed violations of copyright and/or related rights and court decisions regarding these violations, such publication should be carried out at the expense of the violator; defined this way of protecting copyright and/or related rights as «reimbursement» provided for by the legislation on copyright and related rights.

At the same time, the legislator excluded specific methods for detecting copyright and/or related rights violations and their prevention — this refers to inspection and obtaining information about violations and third parties involved in copyright and related rights violations. They are proposed to be excluded from material and included in procedural legislation, which is inconsistent with the structure and content of procedural legislation, and therefore these provisions should remain as specific ways of protecting copyright and related rights.

Keywords: copyright, related rights, civil legal protection methods, implementation, European integration, evidence, right to defence.

Подано / Submitted: 06.02.2023

Прийнято до публікації / Accepted: 14.02.2023